

Dimitre Onciul - profesorul¹

Dr. CONSTANTIN BURAC

Anii '90 vor rămâne în amintirea noastră, pe de o parte, ca apusul unei epoci în care românii a trebuit să suporte un regim impus din afară, iar pe de alta, ca începutul deschiderii de noi perspective în care libertatea și democrația vor da noi direcții și impulsuri tuturor domeniilor de activitate.

Valul schimbărilor imediate și palpabile, petrecute sub ochii noștri, a invadat și domeniul științelor umaniste, între care istoria s-a aflat și se află la loc de frunte. Nu mai este necesar să amintim aici că istoriografia dintr-o anumită perioadă îmbracă în general haina vremii în care a fost scrisă și de aceea multe lucruri necesită mereu noi reconsiderări. De exemplu, în

zilele noastre accentul se pune pe acele probleme care o jumătate de veac au fost ținute, cu mare grijă, sub obroc. Se cunoaște, totodată, că istoricii români au făcut eforturi considerabile de a nu se abate de la realitatea istorică. În acest sens, amintim lucrări precum *Preliminariile politico-diplomatice ale actului de la 23 August 1944*, a lui A. Simion, sau *Istoria partidelor și grupărilor politice*, a prof. Ioan Scurtu, care s-au vândut ca pâinea caldă, ultima fiind achiziționată, în cea mai mare parte, de către Ministerul de Externe, la care am mai adăuga reeditarea lucrărilor lui N. Iorga, A. D. Xenopol, Gh. I. Brătianu și a altora, în care un rol important l-a avut acad. Șt. Ștefănescu, de care astăzi puțini își mai aduc aminte sau nu vor să-și amintească.

Cu toate acestea, anumite lucrări, idei și consemnări nu puteau trece de pragurile invizibile impuse de o doctrină care nu putea admite unele adevăruri, vizibile în reeditarea trunchiată a unor studii, sau a unor biografii, cu multe pete albe, închinatelor unor personalități ale culturii românești. Printre ele se numără și

¹ Comunicare prezentată la simpozionul „Dimitre Onciul – In memoriam”, din cadrul *Săptămânii Arhivelor*, care s-a desfășurat la Arhivele Naționale ale României, în ziua de 12 mai 2003.

aceea a lui Dimitre Onciul, pe care Arhivele Naționale îl omagiază anul acesta în calitatea de „orânduitor” al ei mai bine de două decenii. Numirea lui Onciul la conducerea acestei instituții a însemnat că sosise momentul, ca, după aproape șapte decenii de organizări și căutări, să se pună bazele unui sistem arhivistic solid, fără de care activitatea culturală, dar mai ales cercetarea științifică umanistă, între care cea istorică, nu se mai putea concepe. Avem în vedere alcătuirea unui sistem simplu și rapid de regăsire a documentelor, a informației, în general, de creare a muzeului arhivelor, de impunere a unei protecții a tezaurului documentar care era supus risipirii și, în final, pierderii. Iată numai câteva din obiectivele pe care avea să le urmeze Dimitre Onciul în organizarea și conducerea Arhivelor pentru salvarea „urmelor trecutului nostru”, valabile și astăzi, drept pentru care marele istoric Nicolae Iorga l-a caracterizat, pe bună dreptate, „fondatorul și orânduitorul”² acestei instituții.

Nu ne vom referi la întreaga și complexa activitate de istoric, de director al Arhivelor Statului, și nici la cea de președinte al Academiei Române, ci ne vom opri doar asupra activității didactice a lui Dimitre Onciul, care s-a întins pe aproape trei decenii.

Se cunoaște faptul că opera istorică a unui cercetător, după o anumită vreme, poate fi considerată învechită, depășită, fără a i se nega, însă, meritele în demersul cercetărilor științifice, ceea ce nu se poate spune același lucru despre metoda utilizată în investigarea evenimentelor și faptelor istorice. De exemplu, dacă răsfoim paginile scrierilor istorice de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor, vom observa că multe afirmații, idei, concluzii sunt perimate, deși până la un anumit punct sunt justificate, dacă ne gândim la aria informațională utilizată, la sfera politicii care domina epoca, dar nu putem să nu recunoaștem valoarea metodelor riguroase de cercetare științifică folosite de un Ioan Bogdan, N. Iorga, sau, mai ales, de Dimitre Onciul, considerați stâlpii criticismului istoric românesc. Exigența cercetării exacte în domeniul istoriei, impusă de acești corifei ai învățământului istoric modern, își demonstrează și azi valabilitatea, aplicată însă într-un câmp documentar mult mai bogat decât cel de acum un veac și cu mijloace mult modernizate.

Istoriografia, începând cu secolul al XIX-lea, și-a câștigat, prin contribuția adusă la cunoașterea istoriilor naționale și europene, un loc de frunte între disciplinele umaniste. De aici și faima istoricilor. De exemplu, dacă B.P. Hașdeu ar fi scris numai filologie ar fi fost mai puțin cunoscut, lucru de care era conștient, iar ca să dăm un exemplu mai sugestiv amintesc faptul că la Iași în aceeași vreme au trăit doi mari savanți, A.D. Xenopol și Al. Philippide, dar „faima celui dintâi” a acoperit aureola Universității din Iași, căreia i-a dat și

² N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. II, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 19.

numele. Ca urmare, pentru înțelegerea scriitorilor de istorie, a rostului și importanței operei lor, trebuie să analizăm întreaga lor personalitate.

Am amintit toate aceste lucruri ca să putem înțelege și descifra activitatea și rolul lui Dimitre Onciul nu numai în planul istoriografiei românești, dar și ca dascăl, creator de școală istorică modernă.

Întors de la studiile universitare de la Viena și Berlin, după prezentarea lucrărilor de licență în istorie, geografie și filozofie, precum și luarea doctoratului, în 1884, cu lucrarea *Începuturile istoriei românilor*, Dimitre Onciul a lucrat mai bine de un deceniu ca profesor mai întâi la Liceul de băieți, apoi la Școala normală din Cernăuți, perioadă în care i s-au remarcat calitățile de bun pedagog. În recomandarea de trecere, în toamna anului 1885, ca profesor suplinitor la Liceul de băieți se arată că este „foarte harnic”, „precis și ordonat”, încât, după aprecierea celor în drept, i se putea încredința catedra, în specialitatea istorie și geografie, iar în 1887, când era mutat la Școala normală din Cernăuți, în certificatul de funcționare „se menționează tactul său pedagogic, care l-a făcut să aibă succese apreciabile în privința educativă și științifică”, fiind „binevoitor cu elevii și respectos față de profesori”³. Nu după multă vreme, intrând în conflict cu autoritățile habsburgice, care încercau să se amestece în bunul mers al învățământului din Bucovina, Dimitre Onciul s-a hotărât să părăsească Bucovina pentru România⁴. Norocul i-a surâs, pentru că tocmai atunci s-a declanșat concursul pentru ocuparea catedrei de Istoria românilor la Facultatea de Litere și Filozofie din București, la care Dimitre Onciul s-a înscris, avându-l contracandidat pe B.P. Hașdeu, care, deși era deja profesor la Universitatea din București, și-a anunțat participarea la acest concurs numai din dorința de a-i șicana pe junimiști, aflat cu ei în permanentă divergență (cererea de participare la concurs a trimis-o printr-o telegramă, de a cărei procedură incorectă Hașdeu era conștient, fiindu-i în cele din urmă respinsă înscrierea).

Dimitre Onciul, încă din tinerețe a abordat problemele fundamentale ale istoriei poporului român, „învăluite într-un adânc întuneric”, pe care nu le-a abandonat de-a lungul carierei sale și mai mult și-a făcut un crez de profesiune din a dezlega „taina cea mai mare a istoriei noastre. Așadar, în momentul depunerii candidaturii pentru ocuparea postului de profesor la Universitatea din București, D. Onciul publicase deja în „Convorbiri literare”⁵ o serie de studii

³ Teodor Bălan, *Dimitre Onciul, 1856-1923*, Cernăuți, 1938, p.52-54.

⁴ *Ibidem*, p. 67-75.

⁵ D. Onciul, *Iuga Vodă, domn al Moldovei la 1374 și 1400*, în „Convorbiri literare”, XVIII (aprilie 1884), p. 1-9; idem, *Dragoș și Bogdan fondatorii principatului moldovenesc*, în „Convorbiri literare”, XVIII, p. 253-262 și 304-319; idem, *Radul Negru și originile principatului Țării Românești*, în „Convorbiri literare”, XXIV(1891) și XXVI

privitoare la partea cea mai veche și misterioasă a istoriei poporului nostru, care au produs, prin noutatea absolută a subiectelor analizate, „o revelație pentru cei care puteau pricepe”⁶. Ca urmare, Titu Maiorescu nu greșea deloc atunci când, într-o scrisoare, apreciindu-i „cunoștințele”, spunea că „nu ne îndoim că sunt mai mult decât suficiente și chiar dacă n-ar fi, la vârsta la care te găsești, ai tot timpul să aduni, să coordonezi, cu un cuvânt, să tinzi spre acea perfecțiune posibilă unui spirit pătrunzător și clar ca al D-tale”⁷.

Concursul pentru ocuparea catedrei de Istoria Românilor de la Facultatea de Litere și Filozofie de la Universitatea din București își are istoria lui. Comisia prezidată de reputatul junimist Titu Maiorescu, conform uzanțelor, s-a întrunit în perioada 10-12 noiembrie 1895 de trei ori.

La prima, s-a constatat că unul dintre membrii comisiei, și anume prof. A. Vizanti, era absent, aflându-se cu treburi la București⁸, drept pentru care a fost numit, prin tragere la sorți, prof. G. Vârgolici⁹, apoi se aducea la cunoștință că Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice informase comisia că s-a înscris „un singur aspirant, D. Onciul, care a îndeplinit prescrierea artic. 373, din lege”¹⁰. Concomitent, I. Caragiani, decanul Facultății de Litere din Iași, membru de drept al comisiei conform legii, a prezentat „o depeșă <telegramă> a dlui Hașdeu”¹¹, prin care cerea decanatului să fie înscris printre concurenți, dar majoritatea membrilor comisiei, cu excepția lui I. Caragiani și A. Densușianu, au decis că „în fața prescrierii formale a artic. 373 din lege, ... d. Hașdeu nu poate fi considerat ca înscris la acest concurs”¹². Ca urmare, A. Densușianu, nefiind de acord cu decizia celorlalți, se hotărăște să se retragă din respectiva comisie¹³.

În cea de a doua întrunire, comisia a numit în locul lui A. Densușianu pe prof. A. Vizanti, ales prin tragere la sorți de către Rectoratul Universității din Iași, de fapt „singurul profesor titular al acelei facultăți care mai era disponibil”¹⁴ la acea vreme. Apoi, comisia a decis „că d. Dimitre Onciul, dr. în filozofie de la Universitatea Cernăuți, cu diplomă din 14 decembrie 1884, născut la 26 oct.

(1891); idem, *Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană de A.D.Xenopol*, în „Convorbiri literare”, XIX(1885-1886).

⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 18.

⁷ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. VII, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1935, p. LII.

⁸ D.A.N.I.C., fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar nr. 572, f. 25

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, f. 27.

1856, cum dovedește actul de botez, amândouă aceste acte fiind depuse la minister în termenul prevăzut de artic. 373, este admisibil la concurs”¹⁵.

La ultima întrunire se consemnează că membrii comisiei, analizând lista scrierilor istorice publicate de D. Onciul, arată că acestea sunt „cunoscute celor mai mulți membri” și „dovedesc o adâncă cunoștință a Istoriei Românilor, o deplină stăpânire a izvoarelor și o metodă în adevăr științifică”¹⁶. Lista cu lucrările istorice publicate de D. Onciul și înaintată ministerului, pentru a fi luată în considerare în vederea ocupării catedrei scoase la concurs, cuprinde un număr de zece studii, între care *Teoria lui Roesler, dare de seamă critică, Radul Negru și originile principatului Țării Românești, Dragoș și Bogdan, fondatorii principatului moldovenesc etc.*, apoi trei lucrări în limba germană, șase manuale din istoria Bucovinei pentru școlile primare și recenzii publicate în reviste de specialitate¹⁷. Ca urmare, comisia a decis, „în unanimitate a propune ministerului pe d. Dimitre Onciul pentru numirea de profesor provizoriu la catedra de Istoria Românilor până la sfârșitul veacului al XVII-lea, vacantă la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București”¹⁸.

Comisia, prin președintele ei, îi comunica lui Dimitre Onciul că, „Suntem cu toții convinși că facem cea mai fericită alegere”¹⁹ și că juriul, în unanimitate, l-a declarat admis ca profesor.

Pentru educatorul unei generații de istorici și întemeietorul școlii istorice moderne românești desprinderea de Bucovina a însemnat doar „mutarea de la periferie spre centru”²⁰. La vremea când „dibaciul orânduitor de știri istorice” se pregătea să vină la București, Universitatea de aici avea, din 1890, o nouă catedră intitulată Istoria și literatura românilor până la Mihai Viteazul, pe care a suplinit-o, vreme de cinci ani, Grigore Tocilescu²¹. Aici, Dimitre Onciul i-a întâlnit pe mai tinerii profesori Ioan Bogdan, care preda din 1891, și pe N. Iorga, care, din 1894, ținea cursul de istorie universală, prin a căror contribuție au conlucrat la primenirea învățământului istoric învechit, punând bazele și deschizând orizonturile studiilor istorice din această facultate²². Numirea lui Onciul ca profesor a însemnat și o schimbare în structura Facultății de Filozofie și Litere în sensul că se crea o catedră specială numai pentru Istoria veche a

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, f. 28.

¹⁷ *Ibidem*, f. 30.

¹⁸ *Ibidem*, f. 28.

¹⁹ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. LII

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Teodor Bălan, *op. cit.*, p. 80.

²² *Ibidem*.

românilor până la 1504, care, până atunci, era comună cu Istoria literaturii române²³.

Calitatea de profesor a privit-o nu ca o dorință personală de pe urma căreia să culegă numai laude, cinste, glorie sau recunoștință, ci ca o „sarcină” pe care a onorat-o cum n-a mai făcut-o nimeni până la el, aducându-i, fără a o cere sau implora, cum era de așteptat, „cununa întâietății”²⁴. Încadrarea lui Onciul în corpul profesoral a venit dintr-o necesitate sau, cum se exprima unul dintre discipolii săi, Dimitre Onciul a fost pus acolo unde era „trebuitor”, formând, împreună cu Ioan Bogdan și N. Iorga, acel „triumvirat” într-o vreme când învățământul universitar trebuia să asigure o pregătire solidă tinerei generații, care avea să aducă, într-o nouă configurație politico-statală, atâta strălucire activității științifice, culturale și literare din perioada interbelică.

Dimitre Onciul ocupa locul de profesor la Universitatea din București într-o perioadă când facultățile aveau catedre alcătuite după materii, pe care cadrele didactice nu erau obligate să le expună integral, ci doar anumite probleme pe care le considerau importante. Mai târziu, s-a dat o reglementare prin care aceștia erau determinați să parcurgă integral materia.

„Dibaciul orânduitor de știri istorice”²⁵ și-a împărțit cursul său de Istoria veche a românilor în „ciclu trienal”, pe care nu totdeauna l-a respectat, pentru că uneori a fost nevoit să treacă și în anul al patrulea. Pe lângă aceasta, a ținut și cursuri paralele asupra unor probleme de actualitate, alese de el, de cele mai multe ori, peste obligațiile sale regulamentare. Dar ceea ce trebuie subliniat este faptul că profesorul începea întotdeauna prelegerea cu un rezumat în care făcea legătura cu cele prezentate anterior, după care trecea la tratarea propriu-zisă a subiectului, încheind apoi cu indicarea bibliografiei corespunzătoare și cu anunțarea subiectului prelegerii următoare. Acest mod de transmitere a cunoștințelor înlesnea foarte mult puterea de percepție a studenților. Pe parcursul anului, sau anilor, Dimitre Onciul a integrat în cursurile sale prelegeri inaugurale, uneori și speciale, prin care dorea să comunice studenților probleme legate de înțelegerea materiei, de metoda predării și scrierii istoriei sau să le aducă studenților la cunoștință evenimente importante pentru mersul înainte al cunoașterii istorice.

Deși cursurile sale n-au văzut niciodată lumina tiparului, totuși, ele au constituit un model nu numai pentru cei mai buni studenți ai săi, dar și o sursă de inspirație pentru manualele școlare, între care și cel al lui Grigore Tocilescu, considerat până atunci cel mai bun, fiind căutat și de reputatul slavist Ioan

²³ Const. Moisil, *Dimitre Onciul*, în „Lui D. Marmeliuc”, 1936, p. 49.

²⁴ Vasile Pârvan, *Memoriale*, București, Cultura Națională, 1923, p. 85.

²⁵ Teodor Bălan, *op. cit.*, p. 80.

Bogdan, pentru date și interpretări în vederea publicării documentelor de la Brașov. Însușirea acestui model presupunea multă practică desfășurată în „atelierul lui Dimitre Onciul”.

Venirea lui Onciul la conducerea Arhivelor Statului i-a dat posibilitate ca seminariile să le țină în această instituție, făcându-le „în mijlocul bogatului material arhivistic rămas de la strămoși”, mult mai atractive și interesante prin „contactul cu documentele vechi, cu pecețile frumoase și cu minunatele miniaturi”, care „dădeau fiori de mândrie națională tineretului și-l apropia tot mai mult de profesorul, care îi făcea cunoscute aceste prețioase monumente ale trecutului”²⁶. Desfășurarea acestor activități de învățământ în mijlocul izvoarelor istorice avea menirea de a-i deprinde pe studenți să lucreze cu documentele, „muncă grea” și, totodată, „impopulară”, fiindcă, după cum știm acestea sunt aride. Numai în acest mod tinerii învățăcei puteau să deprindă metoda de a storce informațiile pe care le conțin documentele și de care aveau nevoie, iar apoi, punându-le cap la cap, într-o bună logică cronologică să dea strălucire faptului constatat singur. Acest exemplu este urmat astăzi de corpul profesoral al Facultății de Arhivistică, unde studenții noștri, încă din primul an de studii, fac cunoștință cu unul din cel mai mare și bogat tezaur documentar al țării, având posibilitatea să descopere că unele hrisoave și zapise au fost și sunt consultate de cei mai reputați istorici ai noștri.

Toate acestea justifică, pe bună dreptate, faptul că seminarul lui Onciul era, o recunoaște chiar marele istoric N. Iorga, „cel mai metodic din seminarii”²⁷, locul unde se exersa, sub privigherea tenace și autorizată a profesorului, spiritul critic al noii generații de cercetători, unde s-a format o întregă pleiadă de istorici din perioada interbelică, între care pomenim pe Alexandru Lapedatu, Nicolae Dobrescu, Vasile Pârvan, Ilie Mînea, Constantin Moșil, ca să cităm numai câteva dintre cele mai reprezentative nume ale istoriografiei interbelice românești.

Prin cursuri și seminarii, profesorul Dimitre Onciul îi învăța pe studenți nu numai cum trebuie să cerceteze și cum să-și valorifice rezultatele cercetării întreprinse asupra unui eveniment sau act istoric, ci și modalitatea în care să-și expună părerea asupra rezultatelor la care au ajuns unii cercetători cărora nu le împărtășeau concluziile.

Un exemplu destul de edificator este acela cu privire la modul cum a explicat Onciul neconcordanța părerii sale cu a lui N. Iorga asupra delimitării

²⁶ Const. Moșil; *op.cit.*, p. 50.

²⁷ N. Iorga, *D. Onciul*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, vol. E, București, 1924, p. IX.

posesiunilor transilvănene ale lui Vladislav Vodă de cele din Țara Românească, menționate într-un act latinesc din 1366. Demonstrația largă pe care a făcut-o în fața studenților, fără să facă nici cea mai mică aluzie la părerile lui N. Iorga, a determinat pe o studentă, impresionată de această explicație științifică și convingătoare, să noteze, pe unul din exemplarele cursului său din 1900, care se află în Biblioteca Facultății de Istorie din București, „cât de delicat se combat”²⁸, ceea ce denotă, pe de o parte, rezonanța pe care această metodă o producea în conștiința studențimii studioase, iar, pe de alta, talentul de mare pedagog al profesorului Dimitre Onciul.

„Profesorul de trecut românesc”²⁹, cum îl numea N. Iorga, a căutat să însuflească discipolilor săi metoda de recurgere, mai întâi, la izvoarele interne, pentru a vedea derularea fenomenului istoric din interiorul lui, fiindcă cele externe, considerate ca o sursă explicativă auxiliară, nu pot decât să arate dimensiunea și influența acestuia asupra mersului istoric al unei regiuni mai întinse sau a Europei.

Argumentarea și susținerea ideilor pe baza izvorului istoric i-au fost insuflăte lui Dimitre Onciul încă din anii tinereții, nu numai de școala vieneză, reprezentată strălucit, în acea vreme, de istorici și filologi ca: C. Jireček, F. Miklosich, T. Siekel, O. Lorenz³⁰, cât mai ales de susținătorul și mai experimentatul său maestru A. D. Xenopol, care, respingându-i concluziile dintr-un studiu cu privire la Iuga Vodă, arată că în istorie trebuie să ne ferim de ipoteze și că „trebuie să călcăm numai pe tărâmul sănătos al faptelor constatate”, observație pe care Onciul și-a însușit-o până la obsesie³¹, impunând-o și respectând-o și în activitățile de seminar³². Multă vreme, pe coridoarele Universității bucureștene aveau să circule întrebările „onciene”: „Ce vrei să spui?” sau „Pe ce te bazezi?”, repetate cu obstinație de reputatul profesor la seminariile de istorie.

„Atelierul lui Dimitre Onciul” era deschis celor care doreau să-și însușească „meșteșugul de a da glas documentelor prăfuite, cronicilor bătrâne și tuturor rămășițelor vieții românești”, care nu erau numeroși, iar „calfe” și mai puține.

²⁸ Aurelian Sarcedoțeanu, *Introducere*, în Dimitre Onciul, *Studii de istorie*, București, 1971, p. 44.

²⁹ N. Iorga, *op.cit.*, p. 18.

³⁰ Șt. Ștefănescu, *Concepția și metoda istorică a lui Dimitre Onciul (1856-1923)*, în „Studii”, anul XVI, nr. 6, București, 1963, p. 1237-1238.

³¹ Stăpânit de spiritul cumpănit, care nu-i dădea voie să scrie dacă nu stăpâna îndejuns informațiile, Dimitre Onciul a scris puțin, fapt pentru care N. Iorga avea să-i reproșeze că nu a avut „curajul prostiilor noastre”, căci să știi și să nu scrii e și mai rău.

³² A. D. Xenopol, *Despre Iuga vodă cu prilejul unui nou document*, în „Rev. pt. ist. arh. și fil.”, IV, 1885, p. 704-717.

Rar de tot auzai ca vreunul dintre studenții săi să fi fost găsit vrednic de a-și vedea imprimată lucrarea străduințelor sale ucenicești. Sub ochiul veghetor al maestrului nu se îngăduiau gesturi neîntemeiate, la care tineretul, prin natura frăgezimii vârstei, este așa de ușor de aplecat. Oricând la seminariile profesorului Onciul te puteai aștepta „să te întrerupă glasul său vibrant pentru orice cuvânt nu deplin răspicat”³³. În laboratorul maestrului totul trebuia bine cercetat și bine orânduit, ca într-o gospodărie de țaran cu cumpănă la gând și la vorbă³⁴.

În ciuda sobrietății, a asprimilor exterioare de comportament, profesorul Onciul a știut să cultive la discipolii săi spiritul de camaraderie academică, atunci când „a simțit în ei lumina înțelegerii”³⁵. Calități care i-au fost apreciate de contemporani și mai ales de către discipolii săi numindu-l „profesorul desăvârșit”, care a reușit „să creeze o metodă științifică riguroasă”³⁶, formând elevi și studenți care „lucrează – cum avea să aprecieze mai târziu Constantin Moisil – după metoda maestrului cu rezultatele cele mai frumoase atât pentru școală, cât și pentru știință”³⁷. Exemplul cel mai edificator că metoda sa a prins și a dat roade îl constituie Vasile Pârvan, care, sub îndrumarea maestrului său, a realizat, din primul an de studii universitare, ca lucrare de seminar, un amplu studiu despre *Românii în Cronica Notarului Anonim al regelui Bela*, conceput ca o cercetare comparativă a acestei cronici cu celelalte izvoare ungurești și cronica lui Nestor³⁸. Este evident că viitorul arheolog, „tânărul extraordinar” – cum îl aprecia N.Iorga –, era predispus, ca și bunul său învățător, nu „la întrebări ușoare, la rezumări de documente limpezi”, ci la abordarea curajoasă de încercare a talentului său de critic și fin analist al cărților sibiline ale istoriei. Trebuie să mai adăugăm că, urmând exemplul maestrului său, este, la rându-i, creator de școală, dar în alt domeniu și anume cel al arheologiei, unde rigurozitatea cercetării științifice, însușită în „atelierul lui Onciul”, a ridicat-o până la epuizarea spirituală.

Dar ceea ce îl particulariza pe profesorul Onciul între semenii săi era capacitatea de a se înduioșa de fiecare talent tânăr³⁹, de frumusețea noutății, de

³³ N. M. Popescu, *Dimitre Onciul*, București, 1925, p. 4.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Al Zub, *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, București, Editura Sport-Turism, 1983, p. 35.

³⁶ Const. Moisil, *op.cit.*, p. 50.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Românii în cronica Notarului Anonim al regelui Bela. Cercetare comparativă cu celelalte cronici ungurești și cronica lui Nestor*, de Vasile Pârvan din anul I-iu, 5 iunie 1902, în „Crisia”, nr. 7, 1977, Oradea, cu o postfață de S. Dumitrașcu (p. 323-327).

³⁹ Al. Zub, *Vasile Pârvan*, Iași, Editura Junimea, 1974, p. 30.

ceea ce descopereau începătorii ucenici, mereu și mereu alții, care, în schimb, îi dăruiau maestrului iubirea lor, ce îi aducea bunului învățator o nespusă bucurie.

Nu putem să nu dăm citire celei mai frumoase și complete caracterizări pe care i-a făcut-o Vasile Pârvan, unul dintre discipolii săi redevabili, cu prilejul chemării profesorului său de „Părintele tuturor făpturilor” în „Împărăția liniștii” pentru somnul cel de pe urmă, și anume: „Cine ar fi putut crede, văzând pe uriașul acela încruntat, dur, violent, hirsut, tunând în explozii de indignare tragică pentru câte o virgulă uitată de speriații învățăcei cari-și făceau la el – tremurând – dovada de vrednicie, spre a se chema și ei calfe ori meșteri în cercetarea tainelor trecutului, – cine ar fi crezut că furibundul centaur era mai bun ca Cheiron pentru Achilleus chiar cu cei mai slabi dintre ucenici, atunci când i se părea lui că descoperă în îngăimările lor întâia lucire a aurului noutății. Și el nu-și uita școlarii și la mulți le rămânea credincios chiar când ei nu mai erau vrednici de credința și iubirea lui”⁴⁰.

Înainte de a încheia, aș dori să mai spun un lucru, care are legătură cu cel pe care îl omagiem astăzi, și nu știu dacă s-a mai spus, dar chiar dacă s-au mai afirmat cele ce doresc să vă înfățișez înaintea domniilor voastre este, totuși, bine de a se mai repeta din când în când, mai ales într-o vreme ca a noastră în care societatea, când lumea în general este într-o continuă schimbare năucitoare, care cere oameni competenți, bine pregătiți, într-un cuvânt buni specialiști și manageri.

Dacă instituția Arhivelor până la Dimitre Onciul a trecut printr-o perioadă de căutări, de impunere în sistemul administrației, și nu una oarecare, o dată cu acesta, vreme de mai bine de jumătate de veac, destinele Arhivelor au fost conduse de oameni cu o înaltă pregătire în domeniu, atât în cel al istoriei, cât și în cel al arhivisticii, în care includem și științele auxiliare. Se cunoaște faptul că după Dimitre Onciul la cârma acestei instituții de cultură prin excelență a urmat studentul său, Constantin Moșil, care a căutat să ducă mai departe și să consolideze sistemul arhitectural trasat de maestrul său, punând bazele Școlii Superioare de Arhivistică, unde s-au format nu numai specialiști în domeniul arhivisticii, dar și cercetători de frunte ai istoriografiei românești, precum D. P. Bogdan și Emil Vârtosu. Apoi a venit un alt mare arhivist, și anume Aurelian Sacerdoțeanu, și el ucenic al înaintașului său. După această perioadă, tradiția a fost întreruptă, perindându-se o pleiadă de directori, care, unii dintre ei, neavând nici o legătură nu numai cu arhivele, dar nici cu istoria, au înlesnit pierderea sau distrugerea unor documente de primă importanță pentru istoria noastră națională, sau, neînțelegându-le importanța istorică, le-au pus, din inconștiență profesională, la dispoziția celor care nu ne doreau binele, în ciuda declarațiilor

⁴⁰ Vasile Pârvan, *op.cit.*, p. 87.

că ne sunt prieteni. O altă parte din ei, înțelegând importanța, dar mai ales valoarea comorii pe care o gestionau, au căutat să mențină instituția arhivelor pe linia de plutire.

Astăzi, după aproape cinci decenii, Arhivele au început să fie conduse de specialiști, istorici de înaltă ținută academică, moment inaugurat de profesorul universitar dr. Ioan Scurtu, care a redeschis direcțiile de evoluție normală a Arhivelor Naționale, stopată, cum aminteam, o dată cu plecarea lui Sacerdoțeanu de la conducerea acestei instituții. Iar acum, prin prof. univ.dr. Corneliu Mihail Lungu, ucenicul lui Sacerdoțeanu, cele două capete ale stagnării au fost înnodate, încât Arhivele pot, și trebuie, să devină una din instituțiile fără de care cercetarea științifică, mai ales cea istorică, nu mai poate înainta. Tinerii cercetători trebuie să coboare în depozitele arhivelor dacă doresc să dea lucrări de valoare, așa cum a căutat Onciul să-i atragă pe tinerii învățăcei aducându-i în Arhive să ia contact direct cu izvorul istoric, cu documentul.

Această tradiție este timid reluată, însă ea trebuie consolidată, încât să devină o permanență, în așa fel ca, atunci când unul dintre arhiviștii „bătrâni” este chemat să depună armele sau în „Împărăția celor drepti”, el să poată lăsa în loc un arhivist tânăr, care, din acea clipă, devine „arhivistul experimentat”, „bătrânul arhivist”, iar altul mai tânăr decât el trebuie „să-l însoțească, ținându-i tovărășie și sprijin”.